

БИТОВИТЕ УБИЙСТВА КАТО ОСНОВНА ЗАПЛАХА ЗА ЛИЧНАТА СИГУРНОСТ И ДЕЙНОСТ НА ПОЛИЦИЯТА ЗА ТЯХНОТО ОГРАНИЧАВАНЕ

н.с. II ст. Ботьо Гюров

Една от най-важните тенденции в работата на МВР е активизиране на дейността за ограничаване на битовата престъпност. Наред с ограничаването на организираната престъпност, през последните години се отделя все повече внимание на противодействието на престъпленията, които непосредствено се усещат от населението. Министърът на вътрешните работи посочи, че борбата с конвенционалната (битова) престъпност е голямо предизвикателство, особено в малките населени места [1], както и, че битовата престъпност е най-големият проблем в страната [2]. Тези и други оценки показват важното значение, което се отдава от ръководството на МВР на превенцията и разкриването на убийствата на битова основа. Убийствата от битов характер безспорно са сред най-общественоопасните престъпления от т.н. конвенционална (битова, обичайна) престъпност. Те са основна заплаха за личната сигурност на гражданите, тъй като застрашават или отнемат най-фундаменталното от човешките права – правото на живот. Въпреки относително ниското им средно ниво през последните години (вж. Фиг. 1), тяхното своевременно разкриване, разследване и наказване на виновните лица ангажират вниманието на обществеността у нас. Неразкриването на убийство извършено в село, малък или (в някои случаи) по-голям град намира отзвук сред местната общественост, като води до създаване на недоверие и негативизъм към дейността на органите на МВР. Своевременното разкриване на такова престъпление и наказването на извършителя/съучастниците повишава авторитета на полицейските органи и оценката за ефективността на тяхната дейност. Според Доклада на Комисията до Европейския парламент и до Съвета относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка от 20.07.2010г., наред с отчетените и отбелязани успехи на МВР в противодействието на престъпността, е посочена необходимостта от подобряването на професионалната практика на полицията, за да бъде в състояние да прилага най-добри професионални практики по отношение противодействието на престъпността.

Настоящият материал е написан във връзка с изследване на тема “Убийства на битова основа – същност, особености и специфика на полицейското противодействие”, което се провежда в НИКК-МВР по възлагане от Главна дирекция “Криминална полиция” при Министерството на вътрешните работи. Целта на изследването е анализът на събраната информация, научните обобщения, изводите и препоръките да послужат на полицейските служители за подобряване на работата им по разкриване на битовите убийства и за осъществяване на резултатна превантивна дейност спрямо тях. Методиката на изследването включва проучване на вътрешноведомствени документи, статистически източници, данни от архивни наказателни дела, проучване на информация за битови убийства в съобщенията на пресцентъра на МВР, прилагане на анкетен метод – писмена пощенска анкета за събиране на информация за битови убийства с всички служители от Криминална полиция, работещи по превенция и разкриване на убийствата (180 анкетирани), анкета със служители от Охранителна полиция и други служители, ангажирани в превенцията на тези престъпления (50, 45 от които полицейски и младши полицейски инспектори), общо 230 служители. Анкетирани са и 99 разследващи полицаи, имащи практика (включително и тези с богата) в разследването на убийства на битова основа. Проведени са програмирани беседи със специалисти от МВР, съда и прокуратурата. Проучени са материали от научни конференции. Източници на информация са и данни от полицейската и съдебната статистика, информация от статистически годишници на Националния статистически институт, научна литература, публикации в медии, данни от проучени архивни наказателни дела.

Най-тежките престъпления от съвкупността на битовата престъпност са убийствата. Убийствата от битов характер (на битова основа) са преобладаващата част от всички убийства в страната. Те включват наказуемите опити – 31,8% и довършените умишлени престъпления – 68,2%¹.

Към тях спадат всички случаи на домашно насилие - престъпно отнемане живота на роднини, на лица, живеещи в общо домакинство, на новородено дете, криминалния аборт.

¹ Средно съотношение от регистрираните престъпления по чл. 115, 116 и 118 от НК за периода 2005-2009г. (по данни от полицейската статистика).

Освен посочените престъпления към убийствата от битов характер спадат и престъпленията, при които отношенията между жертва и извършител също са свързани с бита, без те да живеят в общо домакинство.

Извън сферата на битовите убийства по правило остават убийствата извършени от и спрямо особени категории лица – например такива, имащи качества длъжностно лице, представител на обществеността, на полицейски органи при или по повод изпълнение на службата или функцията им и др., посочени в Наказателния кодекс, както и извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група. Твърде рядко или изключително рядко битова основа могат да имат и тези убийства (когато съществува връзка между престъпника и жертвата, основана на бита).

I. Разпространение и латентност на убийствата на битова основа

Данни от полицейската статистика на довършените убийства показват, че средно за петгодишния период 2005-2009г. убийствата, извършени в градовете преобладават – 60,8%. В селата са извършени 32,5% от тези престъпления, а извън населените места (предимно обхващащи селски земи) са осъществени още 9,7%. Съотношението на градското и селското население през периода (около 70:30%, с тенденция за намаление селското до около 1% на годишна база), заедно със значителните процеси на интензивно застаряване на селското население и при извършването на небитовите поръчкови убийства почти изключително в градовете, налагат обосноваван и обезпокоителен извод, че в селата се извършват значителен дял от убийствата на битова основа.

Латентността (скритостта) при битовите убийства е твърде ниска. Тя се предопределя от своевременното подаване на съобщение до полицията за извършеното престъпление в голяма част от случаите. Важен фактор е и продължителността на конфликтната ситуация, която по мнение на 8,7% от респондентите ОР и полицейски инспектори тлее над една година² преди да ескалира в убийство, т.е. противопоставянето е достояние на широк кръг познати, съседи и др. лица. Фактори за ниската латентност са свързани и с дейността на медицински лица по издаването на смъртен акт при съмнение за насилствена смърт (в редки случаи има пропуски), наличието на свидетели (вкл. очевидци) на престъпление. За ниска латентност допринасят и трудностите да бъдат

² Според други 7, 0% продължителността на конфликта е до една година, т.е. и в тези случаи има твърде продължително време за превантивно въздействие.

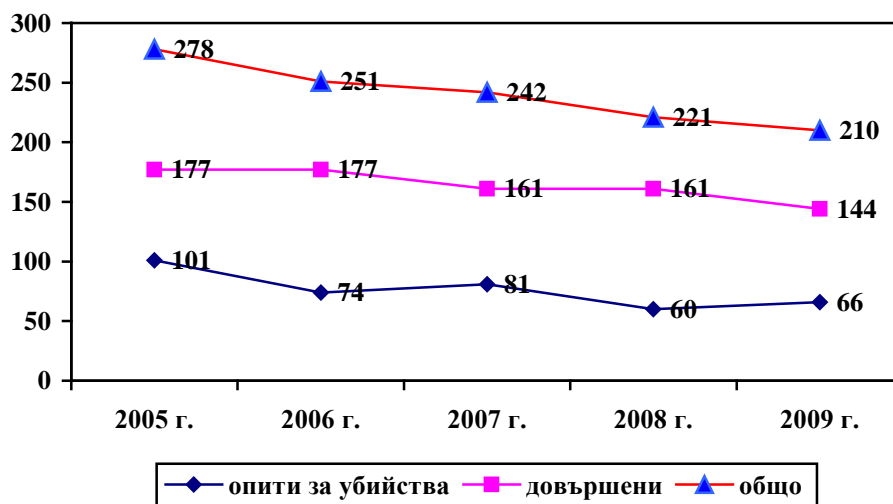
прикрити следите от престъплението³ и мн. др. Съществуват и фактори, действащи в противоположна посока. Факторите, действащи в ограничена степен за повишаване на латентността са свързан със способности за причиняване на смърт без предизвикване на ясно установими признаци, указващи за насилствена смърт, (някои асфикции и отравяния, вкл. и представяни като нещастни случаи и/или самоубийствени актове) пред полицейските органи или скриване факта на престъпното деяние (извършеният палеж, от който е причинена смърт бива представян от извършителя като пожар). Органите на полицията и медицински органи трябва с особено внимание да подхождат към изясняване причината на смъртта чрез отстраняването и на най-малките неясноти или съмнения. Като цяло тези опити на извършителите за прикриване на престъплението и/или участието им в него се провалят, но често забавят до часове, дни и твърде по-рядко до месеци и години разкриването и/или разследването на престъпленията. Друг фактор е, че значителна част от убийствата се извършват на закрито – в дома на извършителя и/или на жертвата, като извършителите са именно тези, които би трябвало да подадат сигнала за изчезването (роднини, приятели, познати).

II. Динамика на битовите убийства

През периода 2005-2009г. полицейската статистика регистрира значително намаление на убийствата в страната (опити и довършени⁴). В сравнение с началната за периода 2005г., през 2006г. е отчетено намаление с 9,7%, а през следващите години намалението спрямо предходната година е съответно 3,6%, 9,7% и 5,0%. Спрямо 2005г. намалението през 2009г. е с 24,5%, т.е. с близо една четвърт (фиг. 1).

³ Примери: убийството е извършено при избухнал скандал в дома на жертвата - остават множество следи – кръв, косми, защитни наранявания, ДНК матириал от дееца и др. Убийството е извършено на обществено място пред свидетели. Извършителят не може да укрие трупа. Извършителят се самонаранява при извършване на престъплението.

⁴ Коректно е да се посочи, че това са данни за всички убийства по тези текстове. Особено през 2005 и 2006г. станаха немалко убийства, които нямат типично битови характерни черти, а по-скоро имат поръчково-криминален характер. Въпреки това, според нас битовите убийства или убийствата извършени във връзка с бита на извършителя и/или жертвата, са над 90% от всички убийства в страната. Данните могат да бъдат с претенции за значителна представителност (бел. авт.). Ползваме данни за убийствата по тези текстове поради особеностите на полицейската статистика, която разглежда убийствата по другите текстове от НК, групирани с други престъпления, поради което е невъзможно тяхното отграничаване без установяването на допълнителни данни от досъдебните производства. Това са и преобладаващият брой от всички убийства в страната.

Фиг. 1. Динамика на убийствата в периода 2005 – 2009 г.
(по данни на полицейската статистика)

За същия период *довършените* убийства по чл. 115, 116 и 118 от НК се характеризират с доста по-голяма устойчивост. През 2006г. не е отчетено намаление на убийствата, през 2007г. намалението е с 9,0%, отново през 2008г. липсва намаление, а през 2009г. е регистриран и най-големия спад от 10,6%, което е най-ниското им ниво от години.

Данните от полицейската статистика за *опитите* за убийства в страната по чл. 115, 116 и 118 от НК за периода 2005 – 2009г. показват, че има определена тенденция, макар и непостоянна за тяхното намаляване. През 2006 г. имаме чувствително намаление от 26,7%, последвано през 2007г. от увеличение с 9,5%. През 2008г. отново има чувствително намаление с 25,9%, отново последвано от увеличение през 2009г. с 10,0%. Спрямо 2005г. намалението през 2009г. е с 34,7%.

Увеличение на годишна база при убийствата спрямо предходната година се наблюдава само при регистрираните опити през 2007 и 2009г., но тези повишения не са значителни, особено съпоставени със значителните понижения.

Общото намаление на убийствата според данните за тяхната динамика в значителна степен се дължи на ефективното превантивно въздействие и тяхното разкриване от оперативно-издирвателните и други специализирани органи в състава на

Министерството на вътрешните работи. Даже и тези твърде ниски нива да бъдат запазени през следващите години, това би следвало да бъде отчетено като определен успех за полицията (на фона на новопроявили се фактори за престъпността в резултат на въздействието на Световната финансово-икономическа криза).

III. Криминогенни фактори и извършители

Криминогенните фактори за извършване на битови убийства са от:

- социален тип – бедност, безработица, затруднен достъп до институции, културен дефицит, недостиг или липса на психологична и психиатрична помощ и др.
- социално-психологичен тип – нетолерантно-агресивни нагласи, прекалено и криворазбрано честолюбие, отрицателни патриархални нрави, отхвърляне от общността и др.
- личностен тип – психични отклонения (душевноболни и психопатни личности) традиционен алкохолизъм, включително и битов, беден поведенчески репертоар, ниска култура, неосъзнаване последиците от упражнено физическо насилие, ревност, тунейдство, пилеене на свободното време, безделничене, користни нагласи и др.
- свързани с дейността на институциите – обикновено ефектът е комплексен, в резултат на несправянето на няколко институции – нереагиране на домашно насилие, неоказване на лечение на зависим от алкохол или наркотици и др.

Изследването показва, че сред **извършителите** на битови убийства преобладават мъже. Жените много по-рядко извършват такива деяния. Съществуват обаче и типично “женски” убийства. Тези изводи се потвърждава и от други изследвания. Данни от изследване на НИКК- МВР. показват например, че всяко осмо убийство е извършвано от жена. В същото време почти всички убийства на новородени са извършвани от жени [1, с. 29]. Извършители на домашно насилие също се открояват и като битови убийци (предимно мъже, но тук присъстват и отделни жени).

Данните от изследването (проучени архивни наказателни дела, беседи със специалисти и н.др. показват, че сред основните групи извършители са *лица, отличаващи се с ниска степен на социализация и висока на маргинализация*, което рефлектира в социална дезадаптивност, ниска обща култура, неадекватно отреагиране в сложни житейски ситуации (безобиден конфликт или спречкване води до убийство).

Особено характерна е и групата на *системно злоупотребяващите с алкохол и склонни към агресивно поведение на публични места*.

Изследователската информация показва, *лица с психични заболявания* нерядко са сред извършителите на убийства (по-често в селата, поради по-недостъпната спешна, превантивно-насочена и системна психиатрична помощ).

Ревностната патология също е водеща движеща сила при част от битовите убийства, влияние оказват и някои субкултурни наслоявания⁵.

В наказателния кодекс са възведени като квалифициращи признаци на някои убийства качества и прояви на извършителя на престъплението, разкриващи бездушие, особена жестокост, престъпен начин на живот: убийства по особено мъчителен начин за убийтия или с особена жестокост, извършени предумишлено, представляващи опасен рецидив, на повече от едно лице, по начин или със средства, опасни за живота на мнозина, с цел да бъде улеснено или прикрито друго престъпление, извършени по хулигански подбуди, с користна цел, т.е. НК до голяма степен своеобразно характеризира извършителя на убийство. Убийствата по тези квалифицирани текстове са преобладаващо от битов характер. Също така по такива критерии са криминализирани и полеконаказуемите състави на убийства, извършени при превишаване пределите на неизбежна отбрана и в състояние на силно раздразнение, предизвикано от пострадалия, доколкото има насрещно противоправно поведение, но отговорът на престъпника е неадекватен. Тези убийства често са битови.

IV. Жертви на битовите убийства и виктимогенни фактори

Изследването показва, че жертвите на битови убийства могат да бъдат групирани по следния начин:

- жертви, които с нищо не са допринесли за своето виктимизиране, т. нар случайни жертви - дете, новородено и др. Тези лица са потърпевши главно поради стечение на независещи от тях обстоятелства.

⁵ В някои общества ежегодно биват извършвани убийства под влияние на субкултурата на значителни части от населението. Така например в Южноафриканската република част от коренното население (някои общности) практикуват различни ритуали и магии. Ежегодно млади момчета на 5-7 години биват убивани ритуално "в името на оздравяването" на болен възрастен. Наскоро е осъществен и първият "експорт" на тези ужасни убийства. На брега на река Темза под мост в Лондон е открит разчленен труп на негърско момче. Извършителят не е разкрит все още, но разследващите са категорични, че се касае за такова вуду-убийство (източник научно-популярен филм на телевизия Fox crime, излъчен на 15.08.2010).

- жертви, които имат някакъв принос – предизвикали извършителя, проявили несъобразителност, неоценили опасността и др.

- жертви, които до голяма степен имат характеристики, близки с тези на извършителя – предизвикали сбиването, нападнали първи, причинили му тежка имуществена вреда⁶ и др. Този извод правят и други изследователи на проблема. Изследването показва, че в част от случаите има повече или по-малко общи характеристики между социално-психологическия портрет на пострадалия и извършителя на убийствата⁷.

Жертвите най-често са познати на извършителите – близки, роднини, живеещи в едно домакинство. Това важи най-вече за случаите на домашно насалие, което често е предпоставка за възникване на силни криминогенни емоции [5, с. 63].

Виктимогенните фактори за извършване на убийства от битова основа биват от:

- социален тип – липса на благоустройство: улично осветление, на охрана, телефон нежелание на преобладаващата част от жителите на градавете и част от тези в селата да се намесят или сигнализират при домашно насалие, , неумение за оказване на първа медицинска (или долекарска) помощ, самотно живеене, и др.

- социално-психологичен тип - подчиняемост, търпимост спрямо насалието в дома, страхови нагласи, нетолерантност, “бабаитски” наклонности, агресивност и др.

- от личностен тип – алкохолизъм, употреба на наркотици, психични отклонения и заболявания, повишена агресивност, неумение за туширане на пиянски конфликти, неосъзнаване или несвоевременно осъзнаване последиците от неправомерното си и/или некоректно поведение спрямо извършителя, и др.

V. Проблеми на полицейската дейност по противодействие на битовите убийства

Изследователската информация показва, че част от проблемите пред полицейското противодействие на убийствата на битова основа са свързани с известна

⁶ Разведен съпруг продава единственото си жилище, за което многократно е поемал ангажимент пред бившата си съпруга, че ще го прехвърли на сина им. Научавайки новината за сделката от него в момент, когато обичайно му носи храна, бившата му съпруга (преди години провеждала лечение в психиатрично заведение) се разярява и го напада, нанася му множество удари, души го с ръце и телефонен кабел и по този начин причинява смъртта му. В същия ден пред своя приятелка заявява, че трябва да отиде пред нотариус, за да , след което да се “предаде” в□направи пълномощно в полза на дъщеря и полицията. Още с появата на полицията тя прави пълни самопризнания (НОХД арх.№429/2008г. по описа на Софийски градски съд).

⁷ Й. Кунчев отбелязва, че има сходство в значителна част от случаите [6, с. 227].

непрецизност/нефункционалност на правната рамка, в която се пораждат, проявяват и погасяват обществените правоотношения, свързани с превенцията, разкриването, разследването и наказването на тези престъпления. В момента законовата уредба в това отношение търпи развитие. Чрез приемането на нов Наказателен кодекс (или чрез изменения на сега действащия) в съответствие с необходимостта от умерена и необходима декриминализация на деяния, които да се наказват по административно-процесуален ред ще се доведе до освобождаване на сили и средства на МВР (и на съдебната власт) за противодействие на тежката престъпност, в т. ч. при по-висока степен на специализация за превенция, разкриване и разследване на битовите убийства.

За противодействието на убийствата на битова основа е нужно известно подобряване на комплексния подход, осъществяван от системата от органи в МВР, при активното участие на всички правозащитни институции и използване възможностите на гражданското общество. Значителен възпиращ ефект при тези най-тежки престъпления имат високите (но и справедливи) наказания. С последното изменение на Наказателния кодекс и приготвянето за убийство (чл. 117) се наказва като тежко престъпление, като е предвиден и специален минимум на наказанието от една година лишаване от свобода. С включването му сред тежките престъпления, оперативно-издирвателните и същевременно разследващите органи имат възможност да прилагат СРС за разкриване и разследване на приготвяния за убийства, а оттам и ефективно да предотвратяват извършването на самите убийства. За приготвяне за убийство вече по-ефективно ще могат да бъдат вземани подходящи мерки за неотклонение като домашен арест и задържане под стража, особено когато съдът прецени, че въпреки всички предохранителни мерки, има опасност замисляното и подготвяно убийство да бъде приведено в изпълнение от обвиняемия.

Ограничаването на възможностите и процедурите за прилагане на диференцирани наказателно-процесуални процедури за най-тежките престъпления, като убийствата на битова основа ще изключат възможностите за налагане на наказание под минималния законовоопределен размер за съответния престъпен състав и също е в полза на превантивния и възпиращ ефект на наказанието, което да съответства на характера и степента на обществена опасност на извършеното.

Полицейска превенция на битовите убийства

Важността на противодействието на убийствата от битов характер и особеностите на тяхното извършване, налагат различни органи в МВР да осъществяват специфично превантивно въздействие, съобразно своята специфична/специална компетентност, практически особености на своята дейност и правомощия.

Основните органи, които осъществяват превантивно въздействие на битовите убийства в МВР са:

- полицейски и младши полицейски инспектори от Охранителна полиция;
- служители от патрулно-постовата дейност;
- инспектори от ДПС;
- оперативно-издирвателни органи (включително тяхната дейност има и специфични превантивни измерения спрямо убийствата във връзка с разкриване на други престъпления);
- разследващи полицаи (включително и специфични превантивни измерения спрямо убийствата от битов характер на дейността им по разследване на други престъпления).

Полицейските и младши полицейски инспектори (преди районни и младши районни инспектори) са служители от Охранителна полиция. Тяхната дейност е многообразна, като е свързана с определена територия, район, няколко села, квартал, част от жилищен комплекс. По правило, те познават добре населението, а и местните жители често се обръщат към тях по всякакви проблеми. По този начин тяхно достойние стават и различни нарушения на обществения ред, спорове, и други конфликти, основани на бита. Те вземат отношение по постъпилите до тях сигнали, като могат да отправят устни и писмени предупреждения (чл. 56 ал. 1-3 от ЗМВР). Когато подаден сигнал съдържа данни за престъпление, те се обръщат към органите на оперативно-издирвателната дейност и разследващите органи. Тези служители са своеобразен филтър на постъпващите данни за замисляни убийства от битов характер, поради извършваната от тях преценка на тяхната значимост и основателност. Различните аспекти на тяхната дейност, при значително разнообразие от компетенции понякога се явяват фактор, пречателен за ефективното идентифициране, анализ и оценка на такива данни, а оттам и осъществяването на превантивна дейност. Поради тяхната специализация в уреждането на битови спорове, те в немалко случаи са в състояние да отреагират адекватно на съдържанието и основателността на данните. Отправяните предупреждения могат да окажат резултатно

възпиращо въздействие върху техния адресат. От една страна, обектът на такова предупредително въздействие си дава сметка, че полицията държи битовия конфликт под подчертано внимание, а от друга, той би имал чуваемост за престъпния характер на такова деяние и невъзможността чрез него да бъде постигнат някакъв илюзорно полезен за него, а в същност противоположен резултат. Според 13,1% от анкетиранияте 99 разследващи полицаи е било възможно предотвратяването на битови убийства, по които са работили, от полицейските и младши полицейските инспектори. Това показва от една страна важната роля на тази категория служители в превенцията на битовите убийства, а от друга е индикация за неосъществена или неефективно осъществена превантивна намеса по тези конкретни случаи.

В дейността си по охрана на обществения ред служители от униформения състав на Охранителна полиция също могат да установят данни за замисляно битово убийство. В такива случаи те уведомяват по установения ред за вземане на отношение от съответен служител или служители на МВР. В случаи на присъствие на битов инцидент, свързан с насилие (най-често на обществени и публични места), с намесата си те предотвратяват възможността от спречкване или сбиване, а с това и от причиняване на битови телесни повреди, водещи и до отнемане на човешки живот⁸.

Изследователските данни показват, че битовите убийства се извършват по различно време от денонощието. Убийствата, повлияни от алкохол нерядко се извършват във вечерните и нощни часове. По всяко време, но по-често нощем биват извършвани и убийствата между роднини. Отнемането на живот поради имотни спорове обикновено се извършва през деня във връзка със упражняваната от извършител и жертва селскостопанска дейност. времето. денонощния цикъл на убийствата в даден район

Насищането с полицейски сили по охрана на обществения ред в даден район има ограничаващо въздействие върху причини и/или условия за извършване на битовите убийства извън дома на жертвата (по обясними причини не е възможно такова превантивно въздействие в личното жилищно пространство).

⁸ Тези служители по-често предотвратяват небитови убийства и телесни повреди, извършвани предимно по чисто хулигански подбуди, каквито са свързани със спортното хулиганство, с различни основания на екстремизъм насилствени действия и др. под. Но като превантивно действащи органи спрямо битовата престъпност имат своето място сред ангажираните с превенция органи на полицията.

Ролята на ИДПС е свързана с установяване на малолетни и непълнолетни лица, замислящи битови убийства, а също и лица от тези възрастови групи, живеещи в риск. Особено специфични са техните компетенции (съвместно с други институции за закрила на детето) по идентифициране на децата, живеещи в условия на неполагане на достатъчно родителски грижи, безнадзорни, склонни към скитничество, или жертви на домашно насилие (водещо до това в по-незряла възраст да се окажат жертви на битово убийство, а в последствие – извършители на такова).

Дейността на **оперативно-издирвателните органи** по превенция на битовите убийства е основно съдържание на тяхната дейност. В повечето случаи, на такива длъжности биват назначавани опитни и/или твърде подготвени служители, които обслужват линия “Тежки престъпления”. Дейността им спрямо убийствата се явява едно от основните, ако не и най-важното ядро от провеждани оперативно-издирвателни мероприятия. При това тези органи осъществяват целия арсенал от превантивни, основани на инструментариума на оперативно-издирвателната дейност, действия. Те се изразяват в предотвратяване и в краен случай (вкл. в условията на крайна необходимост), в пресичане на убийствата. Според 4,0% от анкетиранияте разследващи полицаи е било възможно предотвратяването на битови убийства, по които са работили, от оперативни работници. Това показва по-доброто превантивно въздействие, осъществявано от ОР, но също така, макар и в много по-ниска степен е индикация за неосъществена или неефективно осъществена превантивна намеса по тези конкретни случаи.

Данни за замисляни убийства от битово естество ОР получават от други служители и звена на МВР, а така също и от гражданите. Но те са в състояние и сами да долавят такива сведения, прилагайки оперативно-издирвателни мероприятия [4, Глави VI - IX]. С предотвратяването или разкриването на едно друго престъпление, съпътстващо замисъла за убийство, по правило ОР предотвратява и убийство. Така например, с разкриването на приготвяне за убийство и задържането на виновното лице, ОР пресича възможността за продължаване на пригответелните действия, за тяхното приключване, а с това и предотвратява извършването на убийството.

Разследващите полицаи често при осъществяване на действия по разследване по досъдебни производства, водени срещу известен извършител за закани за убийство (чл. 144, ал. 3, вр. ал. 1 от НК), телесни повреди, неплащане на издръжка (чл. 183 от НК) и т.н.

могат да установят и данни за възможно битово убийство. При това възможният извършител може да се окаже не само обвиняемият по процесното наказателно производство, а и свидетел или даже пострадал от това все още “леко” престъпление. В такива случаи те трябва да съобразяват вземането на подходяща мярка за неотклонение или друга мярка за процесуална принуда. Необходимо е да бъдат уведомени приоритетно наблюдаващият прокурор, както и оперативно-издирвателните органи за вземане на отношение по установените сигнали, както в рамките на процеса, така и чрез предприемане на необходимите оперативно-издирвателни мероприятия и други действия от съответните органи⁹. Така например, анкетираните полицейски служители във Въпросник №1 посочват, според техните наблюдения, какви престъпни деяния, предшестващи битовите убийства, са извършвани от техните извършители. 57,0% от служителите посочват, че по отношение на на жертвите първоначално са извършвани леки или средни телесни повреди, а 28,7% са установявали в практиката си случаи на тежки телесни повреди, изнасилвания или опити за изнасилвания посочват 14,4% от анкетираните служители, 7,0% садистични прийоми или изтезания, изнудване 3,9%. Други противоправни или неморални деяния (не непременно и престъпни), установени от респондентите в тяхната практика, са използване на закани и ругатни – 53,9%, хомосексуален акт – 7,4% (от всички анкетираните служители - 230). Другите свободни отговори включват престъпления против собствеността – кражби и грабежи - 1,7%, употреба на алкохол и алкохолизъм 1,7%, засягане имотни или материални интереси - 0,9%, грубо незачитане човешкото достойнство – 0,4%, пиански скандали – 0,4%, употреба на наркотични вещества – 0,4%, влошени взаимоотношения – 0,4%, ревност – 0,4%, подлагане на унизително отношение – 0,4%. Това показва колко сложно е установяването на признаци за осъществяване на битово убийство от органите на полицията, ангажирани с превантивното въздействие чрез своевременно идентифициране на действителния сигнал от значителния информационен шум. Според 76,8% от анкетираните разследващи полицаи в тяхната практика *не е имало разследвано битово убийство, което да е могло да бъде предотвратено от каквато и да била превантивна*

⁹ Въпреки, че в предмета на доказване не се включва установяването на причините и условията за извършените процесни деяния, разследващите органи (разследващ полицай и прокурор) са длъжни да вземат мерки за недопускане извършване на нови престъпления от участниците в досъдебното производство (обвиняем, свидетел, пострадал), пристъпването към насилствени саморазправи.

намеса от полицейските органи. От една страна, до тях не е имало информация за замисляно такова престъпление, а от друга, даже и да е имало някакви данни, то намесата би била безрезултатна (други 6,0% от респондентите не дават никакъв отговор, т.е. те не могат съобразно своята специализация и опит в разследването на битови убийства да си изградят категорично мнение по този въпрос). Друг важен аспект, имащ затрудняващо действие при установяване на данните за замисляно убийство, е свързан с особеностите на убийствата, причинени при тежки инциденти в процеса на домашното насилие. По правило извършителят не цели да причини смърт, а да малтретира и унижава жертвата перманентно (най-често той в момента на деянието не цели отнемане на човешки живот, но се отнася безразлично към това – извършваните убийства са в хипотезата на евентуален умисъл).

Превантивната дейност на битовите убийства се отличава с изключителна важност. Ефективното и осъществяване води до спасяване на човешки живот, повишаване сигурността на гражданите в техния непосредствен бит и издига престижа на съответните полицейски органи и звена, а така също на Министерството в цялост.

Органи, осъществяващи и подпомагащи дейността по разкриване на убийствата, извършвани на битова основа

Оперативно-издирвателни органи, ангажирани в разкриването на убийствата от битов характер, с получаване на съобщението за извършено престъпление предприемат действия по установяване на неговия извършител. Данните от полицейската статистика показват, че значителен дял от разкритите убийства представляват наказуеми опити. Част от тях, макар и неголяма, са недовършени единствено поради намесата за пресичането им от служители на МВР.

Друго направление на дейност на ОР е установяването факта на извършеното убийство. Типични ситуации, при които този факт остава временно неясен и/или скрит за МВР са при безследно изчезнали лица, пострадали при нещастен случай и убити, чиито труп е неустановен или не е локализирано местопрестъплението.

При възникване на инцидент със смъртен изход, най-често на местопроизшествието първи пристигат служители от Охранителна полиция (двама или повече). В зависимост от обективните възможности, времето за първоначална реакция и намеса по постъпилия сигнал е от една до няколко минути или повече. При

преустановяване на инцидента и вземане мерки за запазване на местопроизшествието, тези полицейски служители могат да установят и извършителя на престъплението, непосредствено да възприемат негови действия, съпътстващи или следващи престъплението (опит за бягство, действия за заличаване на следи), а така също да установят следи от престъплението по дрехите и тялото на извършителя. На следващо място, те могат да възприемат и изявления на извършителя, имащи съществено значение за разкриване на престъплението. Особено съществен въпрос е и своевременното установяване на всички свидетели-очевидци (включително тези от тях, които се страхуват или не желаят да дадат показания). Служителите, посетили местопроизшествието и неизвършвали действия по разследване, нерядко са важни и обективни свидетели, имащи важно значение за ефективното провеждане на наказателното производство при битови убийства, когато липсват други надеждни доказателства. Това най-често са случаи на битови убийства, когато свидетелите са роднини на извършителя и/или жертвата, тенденциозни или заинтересовани, поради което показанията им съдържат “неволни” пропуски или са неистинни изцяло или отчасти.

Независимо кои полицейски органи първи се отзоват на сигнал за убийство на битова основа (при своевременно подаден сигнал), е голяма важноста на техните действия. Те предопределят важни аспекти на разкриването и разследването на престъплението (действия по разследване в условията на неотложност осъществими от прокурора и разследващия полицай, работа на оперотивния работник по горещи следи¹⁰ и др.).

Предумишлените битови убийства се подготвят старателно, но подготовката им, въпреки вложеното упорство, не винаги осигурява възможност за довършване на престъплението, а в още по-голяма степен за прикриване следите на извършителя. Когато информация за убийството бъде установена навреме, по правило в непродължителен период то бива разкривано.

Оперативно-издирвателните и разследващите органи органи носят основната тежест за разкриване и разследване на битовите убийства, чието извършване бива установено в по-отдалечен момент/времеви план. Според анкетиранияте 99 разследващи

¹⁰ Още на този най-ранен етап се проявява в пълна степен екипния принцип на работа между прокурора, разследващия полицай, оперативния работник и някои други органи на МВР.

полицаи (с Въпросник №2), преобладаващият дял от убийствата на битова основа с неизвестен извършител биват разкривани от оперативно-издирвателните органи чрез провеждането на оперативно-издирвателни мероприятия – 52,5%, а други 37,4% са установени в хода на разследването посредством прилагане на доказателствени способности от разследващите органи (в част от картите са давани и двата отговора, когато служителите са имали практика по множество случаи). Само 20,2% от анкетираните разследващи полицаи сочат, че не са разследвали дела за битови убийства срещу неизвестен извършител, което от една страна показва, че данните са надежден източник за *ефективността на органите, осъществяващи ОИД* в разкриването на убийствата, а от друга, че по битовите убийства с неизвестен извършител вече имат практика немалко разследващи полицаи в страната.

При случаи на убийства от битов характер, отличаващи се с фактическа и по-рядко с правна сложност, дейността по тяхното разкриване и разследване се подпомага от други органи на МВР (от Институт по психология, НИКК и т.н.).

Немалко убийства са установявани и са разобличавани техните извършители с помощта на специалистите от Института, посредством психологически експертни изследвания, а до известна степен и с т.н. полифизиограф (“детектор на лъжата”).

Използването на съвременни и високи научни познания и технологии и от други звена в научните институти на МВР до голяма степен поставя в невъзможност виновните лица, извършители на битови убийства и техните съучастници-помагачи, оказващи им помощ след деянието (например за укриване на трупа) за заличаване на следи от местопроизшествието (включително от местопрестъплението). Особено съществена роля имат някои установени микроследи, следи от ДНК, фото и антропометрични данни, установявани при експертно изследване на веществените доказателства от компетентност на съответните звена от “Центъра за експертно-криминалистически изследвания” при НИКК-МВР.

Значима е и ролята на вещите лица-съдебни медици, които извършват задължителната при съмнение за насилствена смърт съдебно-медицинска експертиза за установяване от една страна причината на смъртта - убийство, самоубийство или нещастен случай, а от друга, в случай на убийство, до голяма степен експертизата изяснява и престъпният механизъм.

Тенденции и изводи във връзка с противодействието на убийствата на битова основа

В краткосрочен аспект може да се очаква да бъде подобрена правната рамка за противодействието на престъпността и в частност на битовите убийства.

Въпреки икономическата криза, битовите убийства ще запазят в средносрочен план своето относително ниско ниво. Възможно е и известно намаление в отделни години, както и една-две години с неголям ръст.

Демонстрираните категорични ангажименти на Министерството върху ограничаването на битовата престъпност и конкретните действия от изпълнителски характер от полицейските структурни звена ще доведат до значим превантивен ефект сред гражданското общество за ограничаване на убийствата от битов характер (в рамките на общественно-икономическите фактори, проявяващи своето въздействие в страната).

Изключителната обществена опасност и важността на противодействието на битовата престъпност налагат по всяко убийство да бъде ангажиран екип от подходящи (подготвени и по възможност с практика по тези престъпления) специалисти.

Досъдебните производства, отличаващи се с фактическа и правна сложност да бъдат водени при постоянно ръководство, а и с личното участие на прокурора.

Заключение

Убийствата на битова основа са най-тежки престъпления от т.н. обща, конвенционална или битова престъпност. Превенцията, тяхното разкриване и разследване са основен приоритет на държавата – на Министерството на вътрешните работи като орган на изпълнителната власт.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2010/07/02/926752_cvetanov_goliamo_predizvikelstvo.
2. <http://bgsever.blog.bg/novini/2010/07/17/cvetan-cvetanov-otnovo-v-opanec-vremenno-kragbite-spreli-no.578148>.
3. Белова, Н. Женска престъпност и превантивна дейност на полицията. С., 2004.
4. Каймеджиев, Хр. Теория на оперативно-издирвателната дейност. С., изд. “Феня”, 2005.

5. Китанов, К., Н. Белова. Насилствената престъпност срещу жени и деца – същност и виктимологична превенция. С., 2000.

6. Кунчев, Й. Ръководство за разследване. С., изд. “Албатрос”, 2008.

4. Гюров, Б. Убийства на битова основа в селата. Изд. “Bulgaria rustikana” (под печат) С., 2010